

В. В. Вісин

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 30-Х РОКАХ ХХ СТ.

У Другій Речіпосполитій українська кооперація забезпечувала соціально-економічні потреби своїх членів, захищала господарські інтереси українського народу, сприяла його економічному зміцненню, слугувала формуванню новочасної української національної свідомості. З цієї точки зору важливим є вивчення політико-правових умов функціонування сільськогосподарської кооперації на Волині в 30-х роках ХХ століття. Ґрунтовне їх дослідження має не лише науково-теоретичне, а й практичне значення для вдосконалення сучасного кооперативного законодавства країни. Означена проблема певним чином відображена у вітчизняних дослідженнях [1–5]. Однак, незважаючи на наявний доробок, запропонована тема потребує ґрунтовнішого вивчення. Зокрема, поза увагою науковців залишилися деякі суспільно-політичні та правові аспекти діяльності сільськогосподарських кооперативних установ. Автор статті ставить за мету об'єктивно відтворити політичні та правові чинники, які впливали на розвиток української сільськогосподарської кооперації у Волинському воєводстві в 30-х роках ХХ століття.

У кінці 1920-х років у Польщі прийняли кілька важливих законів, які опосередковано впливали на кооперацію. Зокрема, 7 червня 1927 р. – промисловий закон [6], положення якого стосувалися виробничої кооперації. Змінилося і сільськогосподарське законодавство – закон про сільськогосподарський банк [7] та його статут [8]. До функцій банку додалися: забезпечення кредитами сільськогосподарських кооперативів та їх союзів, а також забезпечення грошовими засобами повітових та гмінних ощадно-позичкових кас для кредитування сільськогосподарських потреб населення. Окрім цього, 22 березня 1928 р. прийняли закон про Сільськогосподарські палати [9]. Ці структури створювалися у кожному воєводстві і контролювали усі питання аграрної сфери на місцях. Представник палати входив до державної Кооперативної ради. Часткових змін зазнали закони про комасацію [10], про ліквідацію сервітутів у Волинському воєводстві [11].

На рубежі 1920–30-х років у Польщі ускладнилася політична ситуація, загострилася боротьба влади з опозицією. 29 серпня 1930 р. президент підписав декрет про розпуск парламенту [2, 477]. 23 квітня 1935 р. президент затвердив текст нової Конституції [12]. У Польщі запровадили президентську форму правління. Ухвалення нової Конституції завершило процес перебудови устрою Польщі на

авторитарних засадах. Політична криза польської держави загострилася світовою економічною кризою. Уряд, зайнятий боротьбою з опозицією, тільки у 1932 р. почав вживати антикризові заходи. Нове законодавство відзначалося посиленням втручанням влади у всі сфери життя суспільства.

Так, згідно з указом президента від 11 липня 1932 р. про унормування компетенцій влад і впорядкування адміністративного управління в галузі сільського господарства і аграрних реформ [13], збільшили контролюючі та регулюючі повноваження центральних і місцевих владних структур у галузі сільського господарства. Відповідно змінили закони про комасацію [14], парцеляцію, ліквідацію сервітутів [15], земельні комісії [16], сільськогосподарські палати [17]. Для фінансування перебудови сільськогосподарського устрою створили Оборотний фонд аграрної реформи [18]. 25 лютого 1932 р. прийняли закон про кредитні пільги для сільськогосподарських установ [19], згідно з яким виплату 10 млн. злотих кредиту на розвиток сільськогосподарської кооперації і її союзів продовжили на 20 років. Окрім цього 14 січня 1936 р. Президент затвердив декрет про пільги з виплат зобов'язань сільськогосподарських кооперативів і їх союзів [20], в якому визначались умови відтермінування банкрутства вказаних організацій. Термін погашення заборгованості становив 14 років. У зв'язку з економічною кризою 27 жовтня 1932 р. Президент видав розпорядження про фінансову допомогу кредитним установам [21]. Її надавали як позику, прийняття частини або усього акційного (заставного) капіталу, державну гарантію й інші зобов'язання Державної казни у межах сталої квоти обсягом 100 млн. злотих, а також інші необхідні фінансові операції. У 1935 р. стали квоту збільшили до 200 млн. злотих [22].

Етапистські тенденції стосувалися й кооперативної системи. Уряд намагався зміцнити контроль за діяльністю ревізійних союзів, запровадити територіальні обмеження, змінити умови надання та позбавлення права ревізії союзам [23]. 19–20 червня 1929 р. на пленарному засіданні державної Кооперативної ради у Варшаві затвердили нову класифікацію кооперативів. Одночасно з поділом кооперативів на типи прийняли зразок статистичних таблиць, а також зобов'язали ревізійні союзи відображати у річних звітах дані про суспільно-виховну, культурну та пропагандистську

діяльність [24, 351]. 13 березня 1934 р. схвалили закон про внесення змін до кооперативного закону [25].

16 червня 1934 р. вийшло повідомлення міністра юстиції про опублікування цілковитого тексту закону про кооперації від 29 жовтня 1920 р. з врахуванням внесених до закону змін [26]. За новим законом, статут ревізійного союзу і його зміни, а також право проведення ревізії затверджував міністр фінансів, а не Кооперативна рада. Міністр мав право обмежити територію діяльності ревізійного союзу і навіть об'єднати його з іншим союзом. Зокрема, 9 листопада 1934 р. міністр фінансів своїм розпорядженням заборонив Ревізійному Союзу Українських Кооперативів проводити ревізії українських кооперативів на території Волинського, Краківського, Люблінського, Поліського воєводств [27, 6]. На підставі статті 116 нового кооперативного закону 26 вересня 1934 р. прийняли розпорядження про організацію Кооперативної ради [28]. До її складу відтепер входили додатково представник від міністерства військових справ та представник Сільськогосподарських палат, а загальна чисельність становила не менше 16 осіб. Голова ради виконував розпорядження міністра фінансів та ухвали Кооперативної ради, наглядав за діяльністю ревізійних союзів; наглядав та ревізував несоюзні кооперативи; затверджував ревізорів і надавав їм право здійснювати ревізії; збирав загальні статистичні відомості про кооперативний рух; представляв Кооперативній раді звіти з діяльності ревізійних союзів та пропозиції щодо розвитку кооперативного руху.

17 липня 1939 р. міністр фінансів видав розпорядження про часткові зміни положення про Кооперативну раду, згідно з яким ліквідували Бюро кооперативної ради [29]. Зі зміною кооперативного закону у 1934 р. змінилися й правила реєстрації кооперативів [30]. На підставі правил нового торговельного реєстру товариство реєстрували у суді [31].

22 квітня 1936 р. польський уряд прийняв закон про виробництво молочних продуктів (молочарство) [32]. Згідно з цим законом, нові молочарські підприємства дозволялося утворювати лише після одержання згоди Сільськогосподарської палати. 15 жовтня 1936 р. вийшло розпорядження міністра сільського господарства і аграрних реформ про приміщення і обладнання молочарських підприємств і про підготовку кваліфікованих працівників цих підприємств [33]. Окрім цього, розпорядженням міністра сільського господарства і аграрних реформ від 15 жовтня 1936 р. встановили вимоги до підприємств для отримання права вивозу масла за кордон, відповідні стандарти якості масла, процедуру стандартизації і отримання дозволу на вивіз продукції, а також зразки експортної документації [34].

Кооперативне законодавство першої половини 1930-х років, з одного боку, спрямовувалося на подолання кризових явищ в економіці, а з іншого – дозволяло державній адміністрації регулювати районування союзних кооперативних об'єднань, розташування та щільність мережі спілок. Кооперативні об'єднання формували за територіальним принципом. У Польщі замість 33 ревізійних кооперативних союзів утворили 10 регіональних і загальнодержавних об'єднань. На Волині діяли національно мішаний союз „Гурт” та два

польські союзи: „Сполем” і Союз рільничих та зарібково-господарських кооперативів, до яких вимушено приєднали українські кооперативи.

Таким чином, на розвиток української сільськогосподарської кооперації у Волинському воєводстві в 30-х роках ХХ століття впливали різноманітні політико-правові чинники. Насамперед це загальнодержавні та регіональні суспільно-політичні, економічні та галузеві законодавчі акти, які визначали державну політику в різних сферах життя суспільства, напрями економічного розвитку країни а також рішення регіональних властей стосовно проблем місцевого значення. Безпосередній вплив на розвиток кооперації мали загальні кооперативні закони; закони щодо певного виду кооперації та інші нормативні акти стосовно кооперативної діяльності. На Волині цей час характерний проявом „регіональної політики” воєводи Г. Юзевського. Сільськогосподарські українські кооперативи місцева влада відокремила від Ревізійного союзу українських кооперативів у Львові й приєднала до польських ревізійних союзів. Відбулася полонізація кооперативної сфери, занепад української кооперативної системи.

1. Гелей С. Д. *Теорія та історія кооперації*: підручник. – К.: Знання, 2006.
2. Зашильняк Л. О. *Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів*. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002.
3. Струк З. І. *Українські виробничо-торгівельні кооперативи в Західній Україні (1921-1939 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Струк Зоряна Ігорівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2001.*
4. Шевчук Г. Й. *Фахово-господарська та культурно-освітня діяльність товариства „Сільський господар” (1899–1944): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Шевчук Ганна Йосипівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006.*
5. Шміло О. П. *Українська молочарська кооперація Галичини у міжвоєнній Польщі (1921-1939 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Шміло Оксана Петрівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006.*
6. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dalej: Dz U. R. P.). – 1927. – № 53. – Poz. 468. – S. 697-720 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*
7. *Dz U. R. P. – 1928. – № 38. – Poz. 356. – S. 787-789 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*
8. *Dz U. R. P. – 1928. – № 64. – Poz. 584. – S. 1453-1465 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*
9. *Dz U. R. P. – 1928. – № 39. – Poz. 385. – S. 888-894 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*
10. *Dz U. R. P. – 1927. – № 78. – Poz. 680 – S. 1047-1050 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*
11. *Dz U. R. P. – 1927. – № 10. – Poz. 75. – S. 95-105 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*
12. *Dz U. R. P. – 1935. – № 30. – Poz. 227. – S. 497-508 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*
13. *Dz U. R. P. – 1932. – № 67. – Poz. 622. – S. 1302-1313 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*
14. *Dz U. R. P. – 1933. – № 22. – Poz. 167. – S. 458 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.*

15. Dz U. R. P. – 1933. – № 22. – Poz. 165. – S. 456 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
16. Dz U. R. P. – 1932. – № 91. – Poz. 779. – S. 1857-1858 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
17. Dz U. R. P. – 1932. – № 94. – Poz. 817. – S. 1971-1973 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
18. Dz U. R. P. – 1932. – № 26. – Poz. 236. – S. 418-423 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
19. Dz U. R. P. – 1932. – № 24. – Poz. 188. – S. 384 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
20. Dz U. R. P. – 1936. – № 3. – Poz. 23. – S. 40-41 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
21. Dz U. R. P. – 1932. – № 94. – Poz. 815. – S. 1969-1970 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
22. Dz U. R. P. – 1935. – № 85. – Poz. 520. – S. 1390 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
23. Archiwum Akt Nowych, Rada Spółdzielczej, odbytego w dniu 17 stycznia 1933 r., . 36.
24. Жук А. Обязуюча в Польщі класифікація кооперативів / А. Жук // Кооперативна республіка. – 1934. – Ч. II. – С. 351-355.
25. Dz U. R. P. – 1934. – № 38. – Poz. 342. – S. 636-641 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
26. Dz U. R. P. – 1934. – № 55. – Poz. 495. – S. 896-912 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
27. Відтята частина від цілості // Господарсько-кооперативний часопис. – 1935. – 20 січня. – С. 5-8.
28. Dz U. R. P. – 1934. – № 89. – Poz. 817. – S. 1702-1703 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
29. Dz U. R. P. – 1939. – № 65. – Poz. 440. – S. 1011-1012 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
30. Dz U. R. P. – 1934. – № 57. – Poz. 504. – S. 982-983 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
31. Dz U. R. P. – 1934. – № 59. – Poz. 511. – S. 1001-1010 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
32. Dz U. R. P. – 1936. – № 35. – Poz. 272. – S. 595-598 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
33. Dz U. R. P. – 1936. – № 82. – Poz. 568. – S. 1330-1332 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.
34. Dz U. R. P. – 1936. – № 82. – Poz. 569. – S. 1333-1342 [Electroniczny zasyb]. – Tryb dost'pu: <http://www.isap.sejm.gov.pl/pdf>. – 23. 05. 2010.

Н.І.Земзюліна

СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВОГО ЖІНОЧОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ (ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТ.)

За повоєнний період помітно зросли авторитет і вплив Міжнародного кооперативного альянсу (МКА) на міжнародній арені. Альянс активно захищає інтереси широких мас населення, бере участь у заходах, що проводяться ООН та її спеціалізованими органами, підтримує акції демократичних сил.

Розширилася діяльність МКА щодо надання допомоги кооперативам країн, що розвиваються, зросла його роль у розвитку міжнародної співпраці, міжнародної кооперативної торгівлі, туризму, страхування, захисту прав споживачів тощо. Серйозну увагу МКА надає проблемам кооперативної демократії, зміцненню єдності лав міжнародного кооперативного руху. Щораз більшого значення для МКА набирає проблема захисту кооператорів від натиску корпорацій, які настирливо втручаються в традиційні сфери діяльності кооперативів. Глибокі зміни, що відбулися в економічному й суспільному житті, спричинили постановня проблеми кооперативної демократії, яка глибоко хвилює мільйони людей. Рівень розвитку кооперативної демократії залежить від рівня розвитку демократії в тій чи іншій країні.

У 1921–1966 рр. у МКА діяла Міжнародна кооперативна жіноча гільдія. Гільдія проводила велику роботу щодо підвищення громадського становища жінок, розширення їх освіти, досягнення їх політичної та економічної рівності, поліпшення життя їх родин тощо. Через фінансові труднощі в 1963 р. гільдія зупинила роботу на три роки, а в 1966 р. ввійшла до МКА як Жіноча кооперативна консультативна рада (ЖККР), що об'єднує жінок-кооператорів з багатьох країн світу. ЖККР консультувала МКА з проблем жіночого кооперативного руху, проводила освітню й дослідницьку діяльність, встановлювала контакти з жінками-кооператорами та національними жіночими організаціями, вела боротьбу за рівні права жінок та чоловіків в освіті, професійному навчанні, оплаті праці, в висуванні на керівні посади, а також співпрацювала з ООН та її спеціалізованими установами, іншими міжнародними організаціями.

У 1974 р. Центральний комітет МКА ухвалив рішення надати представнику Жіночої кооперативної консультативної ради повний статус. Того ж року ЖККР було реорганізовано в Комітет жінок-кооператорів, відтак вона отримала статус допоміжного комітету. Комітет жінок-кооператорів об'єднує представників споживчих, сільськогосподарських, виробничих і житлових кооперативів. Головними завданнями Комітету жінок-кооператорів, як і 90 років по тому, є залучення жінок до кооперативного руху, обмін інформацією між кооперативними організаціями, звернення більше уваги освіти жінок та їх фаховій підготовці. Комітет жінок-кооператорів проводить велику роботу в країнах, що розвиваються. Все це і зумовило актуальність поданого дослідження. Метою публікації є аналіз соціальних та ідеологічних основ міжнародного жіночого кооперативного руху в період його становлення (перша третина ХХ ст.).

Історіографія питання надзвичайно об'ємна і включає дослідження як з економічної, так і політичної теорії. Як відомо, першими теоретиками кооперації були соціалісти-утопісти – англієць Роберт Оуен (1771–1858) і француз Шарль Фур'є (1772–1837) [1]. Під впливом ідей Оуена в 1844 р. був сформований кооператив Рочдельських Піонерів. Згідно з ідеями Оуена, він мав бути „інтегральним” – задовольняти всі потреби своїх членів, але врешті він перетворився тільки в споживчий, статут якого і до цього часу служить зразком для споживчої кооперації. Ідеологом виробничої кооперації був учень Сен-Сімона, Бюше. Він у 1831 р. створив статут виробничої спілки в основі